

САҢА ОЛОХ

2019 сыл
Алтынньы
1 күнэ
оптуорунньук
№ 74
(11631)

Чурапчы улуунун хаһыата

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

12+

Улууска — бу күнүргэ

ӨРӨСПҮҮБҮЛҮКЭ СУДААРЫСТЫБАННАҤЫН КҮНЭ БЭЛИЭТЭННЭ

Балабан ыйын 28 күнүгэр улуус киинигэр Саха Өрөспүүбүлүкэтин Судаарыстыбаннаһын күнүн бэлиэтээһин дьаһалларын чэрчитинэн «Судаарыстыбаннас скверигэр» үөрүүлээх миитин ыытылынна.

Бу томтор урут «Өктөөл Өрөбөлүүсүйтэ 50 сыла» ааты сүгэрэ. Манна ити даатаба анаммыт тааматыннык, улууска, өрөспүүбүлүкэбэ Сэбиэскэй быһааһы олохтоһонна биллэр-көстөр үлэни ыыппыт Н. Д. Кривошапкин—Уот Субуруускай, Е. И. Курашов—Дед Курашов, С. С. Яковлев—Эрилик Эристиин бжостара турбуттара. Былырын Судаарыстыбаннас күнүгэр биллиилээх бэлитичэскэй дийэтэл, Саха сиригэр Сэбиэскэй быһаас олохтонуутун бастакы сылларыгар өрөспүүбүлүкэ салайааччыларын кэккэтигэр сылдыбыт Иван Николаевич Винокуровка анаммыт бюст туруоруллубута, томтор «Судаарыстыбаннас скверинэн» ааттаммыта.

Үөрүүлээх дьаһалы иилээн-сабаллаан ыыппыт диктордар ынырыларынан өрөгөйдөөх марш муусукатыгар добуһуоллутан, сквергэ тахсар кирилизинэн Чурапчы улуунун баһылыгын эбэһинэһин толорооччу Алексей Ноговицын, улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Афанасий Захаров, өрөспүүбүлүкэ Бырбыһталыстыбатын бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Ольга Балабина, Чурапчы нэһилиэгин баһылыгын солбуйааччы Алексей Бурцев, Ил Түмэн дьокутааттара Михаил Гуляев, Семён Никитин табыстылар, сибэки дьөрбөтүн уурдулар.

Эбэрдэ тылы бастакынан эппит Алексей Ноговицын. Бу күн суолтатын бэлиэтээтэ, улууспут үлэбэ-хамнаска ситиһиилээбин, инники сайдан иһэрин эттэ, улуус иитэччилэрин идалаах күннэрин бырааһынныгынан эбэрдэлээтэ. Ольга Валерьевна Чурапчы улуунун дьонун-сэргэтин өрөспүүбүлүкэ судаарыстыба быһытынан, сайдыытыгар олус улахан суолталаах күнүнэн эбэрдэлээтэ, ситиһини баҕарда. Семён Иванович өрөспүүбүлүкэбит судаарыстыба быһытынан сайдыытыгар бастакы салайааччыларбыт, коммунист баартыйа оруола улаханын бэлиэтээтэ. Улуу Кыайыы 75 сылын үлэбэ, үөрэххэ ситиһиилээх көрсөргө ынырда. Михаил Дмитриевич өрөспүүбүлүкэ сайдыытыгар икки улахан

суолталаах даатабыт—муус устар 27 күнүгэр Суверенитет күнэ уонна балабан ыйын 27 күнүгэр Судаарыстыбаннас күнэ ылар оруолларын, сахалар омух быһытынан бэйэбитин билинэрбитигэр суолталарын бэлиэтээтэ. Афанасий Афанасьевич Чурапчытан үүнэн тахсыбыт судаарыстыбаннай дийэтэллэр өрөспүүбүлүкэ сайдыытыгар улахан

үтүөлээхтэрин эттэ. Биэр дойдулаахпыт И. Н. Винокуров олобун, үлэтин үөрэтэргэ ынырда. Үөрүүлээх миитин Айтиалина Сивцева, «Сахам сирэ» ырыаны өрө күүрүүлээхтик толоруутунан, дойдордоһуу оһуохайынан түмүктэннэ.

Алексей СЛЕПЦОВ.

Саҥа дьыссаат олоххо киирдэ

Балабан ыйын 27 күнүгэр, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Судаарыстыбаннаһын күнүгэр сөп түбэһиннэрэн, өр сыллар усталарыгар улууспут үгүс көлүөнэ үтүө-мааны ыччатын иппит «Мичил» уһуяан саҥа дьыбэ киирэр сизэрэ-туома ыытылынна. «Мичил» уһуяан Чурапчы оройуонугар аан маннайгынан аһыллыбыт кырдыабас дьыссаат буолар. Уһуяан саҥа дьыбэтин Алексей Пинигин салайааччылаах «Прогресс» ХЭТ тэрилтэ үлэһиттэрэ дьэндэтэн таһаардылар. Бу аныгы ирдэбилгэ толору эппиэттиир тупсабай тугуу аһыах ый иһигэр тутулла охсон, улууспут килбэйэр киинин кизэргэттэ. Сыл сырдык, ыраас, кизн-куон уһуяанга үс саастарыгар дьэри 98 кырачаан хабыллан сылдыба.

«Прогресс» ХЭТ дириэктэрэ Алексей Пинигин уонна улуус тэрилтэлэрин бэрэстэбиитэллэрэ, уопастыбаннаһа кыттыыны ылылар.

Алгысчыл аал уоту саламааттаах алаадынан, уохтаах кымыһынан айах тутан аһатан Үрдүк Айыылартан көрдөспүтүн, албаабытын кэнниттэн саҥа дьыбэ аһыллытын туһулуур аалай лизитэни Ольга Балабина, Алексей Ноговицын, СӨ үөрэхтээһинин үтүөлээх үлэһитэ Мария Чичигинарова, «Мичил» уһуяан сэбиэдиссэйэ Марианна Яковлева, кырачаан итиллээччи Мичил Шестаков быстылар.

Сапгы «Прогресс» ХЭТ дириэктэрэ Алексей Пинигин саҥа дьыбэ символическай күлүүтүн

уһуяан сэбиэдиссэйигэр Марианна Яковлевага туттарда. Үөрүүлээх түгэн кыттыылаахтара ити кэнниттэн саҥа уһуяаны киирэн кэрийэн көрдүлэр. Уһуяан вахтабай саалатыгар ыытыллыбыт үөрүүлээх дьаһалга эбэрдэ тыл элэгэтэ этилинна. «Прогресс» ХЭТ «Мичил» уһуяан үлэһиттэригэр үтүө суобастаах, таһаарылаах үлэлэриниһинерэспүүбүлүкэ, улуус, нэһилиэк Бочуотунай грамоталара, Махтал суруктара туттарылынна. Оттон тугуу эйгэтигэр уһунуук үлэлээбит «Прогресс» ХЭТ дириэктэрэ Алексей Пинигин уонна тугуу бэтэрээнэ Гаарил Дьяковскай СӨ тугууга салаатын сайыннарыыга киллэрсит кылааттарын иһин «Саха сирин бочуоттаах туттааччыга» дьин тугуун бэлиээн наһарадаланньылар. Маны таһынан Алексей Семенович Пинигиннэ «Чурапчы нэһилиэгин бочуоттаах олохтобо» бэлиэ туттарылынна.

СӨ Бырбыһталыстыбатын бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Ольга Балабина «Мичил» уһуяан кэлэктибин, итиллээччилэри, төрөппүттэри эбэрдэлээн туран, «Наураша в стране Наурандии» дьин цифровой лабораторияны туттарда.

Ити курдук улууспут биэр кырдыабас уһуяана саҥа дьыбэ киирэр үөрүүлээх түгэнэ үрдүк таһымнаахтык ыытылынна.

Марфа ПЕТРОВА.

Улууска -- бүкүнүргэ

Утуйааччылар сана кэлбит үнүстүрүмүөннэрин кытта

ОЛЬГА БАЛАБКИНА:

"Федеральной бырагыраамаларга киирсэргэ үлэлэһин"

СӨ Бырабыыталыстыбатын бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Ольга Валерьевна Балабкина эбиэт кэннэ ускуустуба оскуолатыгар сырытта. Билэрбит курдук, бу оскуола урукку ШКМ дьэстигэр үлэлиир. Санитарнай, баһаарынай нуормаларга эппизттээбэтин, үөрэнэргэ-сайдарга усулуобуйата суобун туһунан үлэнииттэр сыл аайы буолар Бырабыыталыстыба отчуотугар этэн туран, сана ускуустуба оскуолатын туруорсаллар. Ол үрдүнэн хамсааһын тахсыбакка кэллэ.

Бу күн Ольга Валерьевна бэйэтинэн бу дьэсти көрдө-иһиттэ. Улуус баһылыгын эт. Алексей Ноговицын, дьокутааттар Сэбизтэрин бэрэссэдээтэлэ Афанасий Захаров, баһылыгы социальнай болпуруостарга солбуйааччы Николай Аммосов, үөрэх салалтатын начаалынньыга Юрий Посельская уонна оскуола дириэктэрэ Алла Сивцева

сана ускуустуба оскуолатын туруорустулар, көрсүллэр ыарахаттары эттилэр. Ольга Балабкина федеральной бырагыраамаларга киирсэргэ үлэлэһин диян эттэ.

Ускуустуба оскуолатын дириэктэрэ Алла Сивцева үлэ-хамнас туһунан уонна кыһалбатын манньк үлэһиннэ:

- Бу дьэстэ -- 1924 сыллаах тутуу, олус эргэ. «Маннаары сонньууларын» саһана үп көрүллэн, косметической өрөмүөн ытыллыбыта. Быгырыын иттиитигэр үлэ барбыта. Ити курдук, сыл аайы улууспут дьаһалтата кыралаан да буоллар, харчы көрөр, кыһаллар. Быгырыын «Фонд будудих поколений» диян куонкуруска кыттан кыһаан, 1 мөл. 600 тыһ. солкубайдаах миэбэл, оборудование, үнүстүрүмүөн кэллэ. Быйылгы үөрэх дьылыгар 224 оҕо үөрэнэр. СанПин ирдэбилинэн бу оскуолаҕа 108 оҕо үөрэнэрэ көнүллэнэр. Төрөппүттэр оҕолорун

сайыннарар баһалара улахан. Оҕолорун талааннаах, ускуустубаҕа сыһыаннаах дьон үүнэн тахсалларын санаан, теһе да усулуобуйа суобун үрдүнэн, туруорсан үөрэттэрэллэр. Ол иһин бүгүн билиги Ольга Валерьевна ити кыһалбатын эттибит, сана оскуола тутуллуо дуо диян ыйыттыбыт. Билигин оскуолаҕыт баалкага сууллаары турар, хаарбах туруктаах, көһүн диян, «Мичил», «Улыбка» утуйааннар сана дьэстэригэр көстөхтөрүнэ, онно көһүөхтээхпит. Ити -- балаһыанньаттан тахсыы буолбатах, ол дьэстэр эмиз хаарбах буолан, сана утуйааннары туттаһара дии. Онон билиги сана оскуола тутуллуо, оҕолорбут ускуустубаҕа, муусукаҕа талааннара сайдыа, кэскиллэниэ диян, бигэтик эрэнэбит уонна өрөспүүбүлүкэ Бырабыыталыстыбатыгар бу болпуруоту болҕомтоҕо ылаһаларыгар баһарабын.

Елена МАКАРИНСКАЯ.

Маны тэнэ үтүө дьыаланан дьарыктаналларыгар ыһырда.

Ол кэнниттэн улуус дьокутааттарын Сэбизтин бэрэссэдээтэлэ Афанасий Захаров суолталаах күнүнэн эбэрдэлээн туран, үөрэнээччилэргэ компетентнай исписалиис буола улааталларыгар баһа санаатын эттэ: «Өрөспүүбүлүкэ сайдыыта кизн өрүттээх үлэттэн тахсар. Тьаа сиригэр,

солбуйааччынан үлэлиир эрдэхпинэ, дойдубар буолбакка, атын улуустарга ыһталлар этэ. Ол курдук, Үөһээ Бүлүүгэ, Намна сылдыбыгытм Харбалаах нэһилиэгэр Исидор Никифорович Барахов, Хатырык нэһилиэгэр Максим Кирович Аммосов төрөөбүт дойдубар тахсар үгэстээх этим. Быйыл дьокутаат буолан баран, аан маннай дойдубар

Үөрэнээччилэр суолталаах уруокка сырыттылар

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Судаарыстыбаннаһын күнүгэр Ил Түмэн дьокутаата Михаил Гуляев устуорт үнүстүүтүн 3-с, 4-с куурус устудьуоннарыгар, Д.П.Коркин аатынан ыспартыыбынай интэринээт-оскуолатын уонна С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын үөрэнээччилэригэр аһаҕас уруоктары ыһтта. Итиэннэ С.К. Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын үөрэнээччилэрин кытары көрүстэ.

Михаил Дмитриевич үрдүкү кылаас гимназиятыгар бу бэлиэ күн туох суолталааһын сийлиги баһаарда. Саха Өрөспүүбүлүкэтин Судаарыстыбаннаһа хаһан, хайдах тэриллибитин, кимнээх сүүрэн-көтөн үлэлээбиттэрин кэпсээтэ. Итини таһынан өрөспүүбүлүкэбит социальнай-экономической сайдыытыгар туох үлэ-хамнас ытыллыбытын, күн бүгүн ытылла турарын сырдатта. Сүрүн болҕомто бырамыысыланнаска уурулларын бэлиэтээтэ. Быйыл Ил Түмэн Судаарыстыбаннай Мунньаҕа тэриллибитэ 25 сыла Маныаха СӨ Судаарыстыбайнай Мунньаҕа тэриллибит устуоруйатын, бастаа кимнээх үлэлээбиттэрин туһунан кийнэни көрдөрдө. Итиэннэ оҕолорго чөл туруктаах чэгиэн-чэбдик, устуорду өрө тутар дьон буолалларыгар баһарда.

бырамыысыланнаска, доруобуйа харыстабылыгар, үөрэх-эйгэтигэр, ыччат балиитикэтигэр уо да хайысхаларга элбэх үлэ ыһтыллан, онтон олук ууруллан, инники сайдар кэскилэ тутуллар. Ону салгыы сайыннарыыга эһиэхэ эдэр ыччалпытыгар, эрэлбит улахан. Улууспутугар, өрөспүүбүлүкэбитигэр ньиэл уонна гаас бырамыысыланнаһыгар, аныгы медицинаҕа, ИТ-технологияҕа улахан исписалиистэр наадалар. Маны тэнэ өссө саамай сүрүн хайысханан наука буолар. Улуус устуоруйатын салгыы үйэгитэр үчүгэй исписалиистэр наадалар. Оҕолоор, билиги биэр дойдубулаахпыт Иван Николаевич Винокуров үлэтин-хамнаһын, олобун үөрэтин. Дьоллоох, сайдыылаах, үтүө дьон буолун!».

Дирин ис хоһоонноох уруок кэнниттэн, Михаил Дмитриевич оскуола бибилэтиэхэтигэр бэлиитикэ устуоруйатыгар сыһыаннаах хас да кинигэни бэлэхтээтэ.

Михаил Гуляев, Ил Түмэн дьокутаата: СӨ Судаарыстыбаннаһын күнүн 1990 сылтан сыл ахсын үгэс быһыытынан бэлиэтиибит. Урукку сылларга СӨ устуордун министирэ, СӨ Бырабыыталыстыбатын чилиэнэ, онтон Бырабыыталыстыба бэрэссэдээтэлин

кэлэн, Судаарыстыбаннас - күнүн бэлиэтиирбинэн дьоллоохлун. Дойдум дьонун өрөспүүбүлүкэҕэ сүдү суолталаах улахан бырааһынньыгынан эбэрдалиибин. Төрөөбүт дойдубутун таһтыабын. Кини чэчирии сайдарыгар хас биридди киһи кылаатын киллэрэригэр, үчүгэйгэ тардыһарыгар баһарабын.

Бүгүн сылдыбыт оскуолаларбар оҕолор болҕомтолоохтук, уу-чумпуктук

олорон, өйдөөн истибиттэрин, уһундук дириэктэрдээбит, оҕолору кытары уһундук алтысыт киһи быһыытынан, өйдөөх, үчүгэй бэрээдэктээх үөрэнээччилэр тахсан эрэллэр диян бэлиэтии көрдүм.

Чурапчыбыт инникитин даһаны күүскэ сайдыаҕа. Улууспут олохтоохторун иллээх-эйэлээх, патриот буолуобун диян ыкырабын.

Марфа ПЕТРОВА.

АЙСЕН НИКОЛАЕВ:

«Мы воспитываем лидеров, которые будут управлять позитивными изменениями»

Глава Якутии Айсен Николаев принял участие в награждении победителей республиканской деловой игры «МИНИСТР». Обладателем гран-при конкурса стал Иван Жданов. Он поедет учиться в Массачусетский технологический институт в США.

«В этом году мы осознанно решили дарить победителям деловой игры возможность учиться в лучших образовательных учреждениях. Это дорогого стоит. Желание и умение учиться – это ценнейшее свойство человека. Мы воспитываем лидеров, которые будут управлять позитивными изменениями», – сказал Айсен Николаев, вручая сертификаты на обучение лучшим участникам деловой игры.

Пятьдесят молодых якутян – лучшие из лучших – получили из рук Главы Якутии путёвки на обучение в международной школе бизнеса Солбридж в Южной Корее, в лучших российских вузах по своему выбору, в бизнес-школе «Сколково», в Высшей школе инновационного менеджмента при Главе РС(Я).

На торжественном мероприятии принимал участие Григорий Трубников, первый заместитель министра науки и высшего образования РФ, который курирует развитие науки в стране. Он предложил сформировать группы для обучения по образовательным программам Правительства РФ. В этом году обучение проходит на базе «Сколково».

Григорий Трубников выразил

уверенность в том, что «Якутию ждёт яркое будущее». «Вам всем повезло, что у вас такой энергичный, талантливый руководитель. Его карьера и деятельность – это пример для молодых кадров», – сказал Григорий Трубников.

В деловой игре «МИНИСТР» начинается новый этап. Премьер-министр Якутии Владимир Солодов, который от начала до конца непосредственно курировал успешное проведение игры, обозначил этот этап как «акселерационный». В ускоренном режиме до мая 2020 года будут реализованы лучшие кейсы проектов, предложенные участниками деловой игры.

Глава Якутии Айсен Николаев особо подчеркнул, что все 110 финалистов будут включены в кадровый резерв республики. Лучшие участники должны войти в проектные команды отраслевых министерств и применить свои способности на практике. Такое поручение Айсен Николаев дал председателю Правительства РС(Я) Владимиру Солодову и руководителю Администрации Главы РС(Я) и Правительства РС(Я) Афанасию Владимирову.

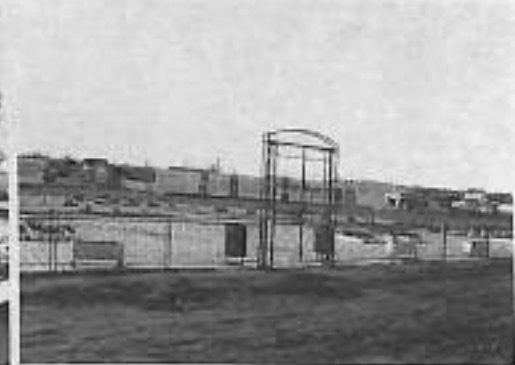
«Старые подходы сдерживают наше развитие», – сказал Айсен Николаев и призвал всех к динамичной работе.

Пресс-служба Главы Республики Саха (Якутия) и Правительства Республики Саха (Якутия).

Урбаан эйгэтэ

КЭРИЭСТЭБИЛГЭ, ҮЙЭТИТИИГЭ ТАҢААРЫЫЛААХТЫК ҮЛЭЛИИЛЛЭР

Улууслут киинэ Чурапчы сыллата улаатар, сана тутууларынан кизрэкэйэр. Итини таһынан сквердэр, пааматынньыктар оноһуллаллар, тэрилтэлэр олбуордарын иһин-таһын аныгылыы кизгэтинэллэр, тупсарыналлар. Гражданский, Аба дойдун сэринтин кытыылаахтарын, Хоту көһөрүллүүгэ сылдыбыттары үйэтитиигэ, Чурапчы салиэнньэтин уруккутун сөргүтүүгэ үгүс үлэ ыытыллар.

Бу үлэлэргэ, чуолаан үйэтитиигэ, кууска ылсан, үтүмнээхтик үлэлиир дьоннортон биридэстэринэн Георгий Васильевич Дьячковский буолар. Кини 4 оҕолоох Светлана Гаврильевна, Василий Николаевич Дьячковскийдарга үһүс оҕосон кун сирин көрбүтэ. Оскуола кэнниттэн кыра эрдэбиттэн уруһуйдуурга, уһанарга баҕалаах уол Төһүлүтээби ОПТУ –га үөрэнэн оформитель-декоратор идэтин баһылаабыта.

Бастаан бу идэтинэн үлэлиир кыах көстүбэккэ, олох-дьаһах хомунаальнай хаһаайыстыбага үлэтиитинэн кириэн, Чурапчы салиэнньэтигэр хачыгардаабыта. Бу да үлэлиир кэмигэр бэйэтин идэтинэн айар-тутар баҕатын хаалларбатаҕа 2008 сыллаахха гранит билииттээҕэ мэтириэт онорбутун Дьокуускайга үлэлиир худоһунньук убайыгар Николай Друзьяновка киллэрэн көрдөрбүтэ. Сүрэҕин баҕатынан тиис онорорго туттуллар бурмашинаны тутанан онорбута Николай Николаевич эргэ технологиянан оноһуллубутун, ирдэбилгэ эппиэттээбитин эппитэ, «каменный век» диэбитэ. Ол эрэри Георгий үлэлииргэ баҕатын, дьаныарын учуоттаан, «Сахагранит» тэрилтэттэн станок булан бизрбитэ. Дьэ, итинтэн ыла, үлэһэ дьиннээхтик ылсан барбыта. Военкомат томторугар Кыайыны үбүлүйдээх

сылын көрсө маршаллар, генераллар мэтириэттэрин онорон бэлэмнээбитин эмиэ Дьокуускайга кириэн сыаналаһыта. Бу сырыыга хайҕаабыттара, улаханньык сөхпүттэрэ, тэрилтэлэригэр кириэн үлэлииргэ эппиттэрэ. Мэтириэттэр ситэриллэн-хотуруллан кэмигэр туруоруллубуттара.

Бу хайысхага үлэтин салгырыга сана станоктар наада буолбуттара. Онон бизнес-былаан оностон, көмүскээн, улуустаабы урбаанньыттары өйүүр фондаттан 150 тыһ солк ылбыта. Бу үбүнэн суруйар, бэчээтиир станоктары атыыласпыта. Сакаас кириэн барбыта. Үлэ элбизгин, производство кэҥизгин билэн, онорон таһаарааччыларга аналлаах кластер территорията сана кэлэтиигэ, былааннааһынна сырытпаһына, улуус салалтатыгар (баһылык С. И. Яковлев) уһаайба сирин ыларга сайабылыанна түһэрбитэ. Уһаайбатын ылан, дьэ-уот, мастарыскай туттарга сананан, чөлүчүлүк кирадьиэти ыларга «Сана саҕалыыр урбаанньыт» бырагыраамаҕа кирисибитэ. Ылсыбыт дьыалатын олоҕо киллэрбитэ. Тэрилтэтин «Гранит» дьин ааттаабыта. Ритуальной өнөкү онорууга, мэтириэти онорорун таһынан, тимир олбуору, гранитка суругу, тимир ааннары (ворота), о. д. а. онорор буолбуттара. Илин энээргэ соботох манньык тэрилтэ буолан, үлэ хаанысты-балааһынан, атын улуустартан тийээ сакаас кириэр буолбута. Араас үбүлүйдээх тэрээһиннэргэ, үйэтитиигэ аналлаах оноһуктарга үлэлэһэн дьон көрүүтүгэр тахсыбыттара, улууслут киинэ, нэһиликтэригэр бөһүөлөктэрэ тупсуутугар кырата суох кылааттарын киллэрсибиттэрэ. Улуус киинигэр үөһэ ахтыллыбыттан ураты «Кыайыны скверигэр» туруоруллубут хорсун сэрииттэргэ аналлаах

степпалары, «Мин мантан сэриигэ» барбытым пааматынньыгы, тоҕус томторбутугар ааттарын кэрэһэлиир гранит таастарга суруктаах билиитэлэри, сквердэри, о. д. а. онорууга үлэлэспиттэрэ. Сотуругаабыта «Куобалы» түөлбө скверин илсэн-саҕалаан онорон олоҕо киллэрдиһэр.

Билигин «Гранит» улууслутугар биир биллэр-көстөр үлэлээх бастын тэрилтэбитинэн буолар. Олох хаамытын кытары тэнгэ сайдан иһэллэр. Билигин лазернай станоктар үлэлииллэр. Георгий Васильевич «Айар-тутар» дьобуру индустрииниэр, олоҕо туруоруллубут сыалы ситиһэргэ дьулууру индустрииниэр аҕам Василий Николаевич Дьячковский иитиитэ-такайыта улахан оруулаах. Кини – субэһитим, настаабынньытым. Аан бастаан саҕалыырбар Егор Николаевич Попов улаханньык көмөлөспүтэ. Билигин дьэ-кэргэнинэн үлэлиибит. Икки уолум көмөлөһөллөр. Улахан уолум Николай Дьокуускайга индустриэт ситимигэр үлэлиир тэрилтээҕэ мастардыыр, кыра уолум Константин тэнгэ үлэлээх сылдыар. Кэргэним Альбина, кийиитим Евадия сакаастары ыһыыга, докумуону онорууга үлэлэһэллэр. Быйыл кыһын корпуснай миэбэллэри онорорго үлэлэһиэхпит. Итиннэ бэлэмнээн станоктары булуна сылдыабыт. Миэбэллэри, сакаасчыт дьэ-кэргэнинэн кээмэйин учуоттаан, быһыытын-таһаатын бэйэтэ сакаастаабыта», – дьин билиһиннэрэр.

Кэриэстэбилгэ, үйэтитиигэ олус наадалаах үлэлэри онорор «Гранит» тэрилтээҕэ өссө үүнэн-сайдан, үлэтэ-хамнаһа кэҥээн иһэригэр баҕарабын.

Алексей СЛЕПЦОВ.

Үйзтити

НЭҢИЛИЭК ИСТОРИЯТЫН ҮӨРЭТИИГЭ ДЬОНУН ҮЛЭ

70x108, 1/16 форматтаах, 3 бастан турар. Киһи таһылтан көрөөт, кизн, тутта, ыһыктыы көрөр үлэтэ.

Бастагы баһа—„Ньургун буйуннарбыт Аба дойдун көмүскээһинигэр“, иккитэ—„Көһөрүллүү алдыархайа—сүрэхпит оспот бааһа“, үсүһэ—„Тыйылга Улуу кыайыны уһансыбыттар“ дэммиттэр.

Биһиги нэһиликтэн сэриигэ 136 киһи барбытыттан 22 киһи үлэ фронтунан сүлдүбүттэр, 69 киһи сэрии толоонугар дьоруойдуу кыргыһан охтубуттар, 67 киһи дойдунуларга эргиллибиттэр. Онтон күүс өттүнэн көһөрүллүүгэ Хатылыттан 3 колхуос: „Кыһыл Армия“, „Кыһыл Толоон“, „Комсомол 15 сыла“ уонна Болтоноттон көһөрүллэн баран Кэбээйттэн кэлэн Хатылыга „Партизан“ колхуоска холбослут „Кыһыл сизмэ“ колхуостар этилэрэ. 296 киһилээхтэрэ. Көһөрүллүүнү инэн-тонсон үөрэппит Пётр Аржаков оройунтан барбыт дьон 38 бырыһааннара Көһөрүллүүгэ өлбүтэ („Сага олох“, ыам ыйын 5 күнэ, 1995 сыл) диэн суруйбута кинигэбэ киллэриллибит. Дойдуларыгар хаалбыт „Кыһыл ыллык“ уонна „Партизан“ колхуостар 1942, 1943 сылларга Нуотара, Куолума үрэхтэригэр, Уус Маайа Күл нэһиликтэр илиинэн хаар түһүөр диэри оттоон, сылгы, ынах сүөһүлэрин туох да тутуу суох Ээбил, Чэллэм, Туостаах, Таастаах, Тыймылы, Дьуоха үрэхтэригэр сана хотоннору, дьизлэри туттан, эрэй бөбөнү көрсөн кыстаабыттары Мария Петровна хомуйбут ахтыларыттан сөбө-махтайа аабабыт. Сэрии, Көһөрүллүү, тыйыл бэтэрээннэрин толору испиһэктэрэ уонна кинилэр ханнык уордьаннарынан, мэтээллэринэн наһараадаламмыттар суруллубут. Хас биридди сэрии, Көһөрүллүү кыттылаахтарынын, тыйыл бэтэрээннэрин тустарынан

дьоннорун, оҕолорун ахтыылары хаартыскалардаах таһаарыллыбыттар. Сэриигэ дьоруойдуу кыргыспыт нэһилик бүтүүнэ кизн туттар, номох буолбут кинитинэн Егор Дмитриевич Добоордуурап ойуччу бэлиэтэнэн суруллубут. Ленинград аныгар кыргыһыга кини лейтенант, рота хамандыыра этэ. Е. Д. Добоордуурап туһунан М. П. Иустинова, Л. Д. Барашкова, М. Г. Пермькова 2000, 2016 сс. „Хатылы ньургун уола“ диэн кинигэни таһаартарбыттар. Солхуос Хатылытаабы отделиениета, оскуола писонерскай дружинага урут кини аатын сүгэллэрэ. Билигин оскуола бастын үөрэнээччитигэр кини аатынан бириэмийэ бэриллэр, олохтоох библиотика ааттанар. Онтон бу кинигэбэ Мария Петровна Дьөгүөр 26 сыл олон ааспыт олобун бэртээхэй хоһоонунан толору кэлээбит. Нэһилик баһылыга У. Н. Атласова пааматынныктар турар сирдэригэр ыраахтан көстөн турар гына Е. Д. Добоордуурап 100 сылыгар аналлаах монумент оңорторон туруоргарда. У. Н. Атласова, М. П. Иустинова, Л. Д. Барашкова Санкт-Петербург куоракка Синяино Братскай могилатыгар Е. Д. Добоордуурап аата суруллан турар билиитэтигэр төрөөбүт түөлбэтин буорун сизр-туом толорон кулпугтара. Ити туһунан кинигэбэ Л. Д. Барашкова суруйуута киирбит. Кинигэбэ сэрии кыттылаахтарынын фронтан суруктара киллэриллибиттэр. Олортон Николаев Михаил Егорович госпиталтан суруктарыттан быһа гардан билиһинэрэбин—„Мин сэтиньы 28 күнүгэр араанныы буоллум... Буулдыа айахпынан иириэн 10 тиһи солоон, тыгбын, таналайбын хайа сыйыан издэспинэн тахсыбыта...“ „Мин атырдыах ыйын 6 күнүгэр 1942 с. эмиз араанныы буоллум... Буулдыа уна атахпынан, испинэн дьөлө көтөн

тахсыбыта... Утуйбалпын, күүс эһинэ, сана диэн малийдэ, өлөргө вадынан хааллым“.

Онтон Устинов Константин Митрофанович туһунан киһи эрэ сөбөр кэлсээтэ киллэриллибит. Кини бааһыран госпиталга өр эмтэнэн дойдутугар теннубут. Чуралчытыгар кэлбитэ дьон толооннор бары көһөрүллэн Бэстээхкэ иирибиттэрин истээт даһаны, түүннэри Бэстээхкэ сатыы төннө турбут. Онно тийэн бизрэккэ иирибитэ — Булунна барар борохуот тиэнэн бүтэн, тыраабын хомунан бизрэкэн тэйэн эрэр эбит. Дьонугар кураанч сьарбаһы бырабан бизрэн өтүүнэн соһон ылбыттар. Байыаннай формалаах дьон Көстөкүүтэн улаханлык соһуйбуттар. „Тобо Чуралчытыгар хаалбаһа хоту барсаһын?“—диэбиттэр. Дьоммун ахтыы бөбөнү ахтан кэлэн баран хайдах хаалыахпыный! Эрэйдэннэхэ, хоргуйдахха да бары бииргэ буолуохпут буоллаһа“,—диэн биир дойдулаахтарынын, дьонун-сэргэтин санааларын улаханлык күүһүрдүбүт. Оңон Көстөкүүн уоттаах сэрии уонна Хоту көһөрүллүү иккиэннэрин кыттылааһа.

Мин кинигэни сабаланыабыттан бүтүөр диэри барытын астына аахтым. Маннык дьонун кинигэни Мария Петровна эрэ суруйуон сөп диэ саныбын. Кини библиотикабэ үлэлиэбиттэн, Хатылы уонна кини дьонун туһунан матырыйаллары хаһыаттартан, сурунааллартан көтүпүлээк ылан муслута сөбүмэр үгүс, ол көмөлөстөһө, Хатылы олохтоохторо бары оҕолоругар, сизнэригэр бу кинигэни былдыаһынан ылалларыгар эрэнэн туран, Мария Петровнабэ барыбыт аатыттан барба махталбытын тиэрдэбит.

Дмитрий ЧЕЧЕБУТОВ.

Улуу Кыайыы 75 сылын көрсө хатылыларга дьонун бэлэх оһоһулунна — бу нэһиликтэн кыайыы туһа диэн сэрии хонуутугар, тыйылга, Хоту көһөрүллүүгэ көрдөрбүт хорсун быһыыларын үйэтитэр сыаллаах „Хатылы“ диэн кинигэ иккис тоума бэчээттэнэн табыста. Кинигэни ССРС култууратын уонна СӨ култууратын туйгуна, Хатылы нэһиликтин Бочуоттаах олохтооһо, Чуралчы улуунун култууратын бэтэрээнэ Мария Петровна Иустинова хомуйан оңордо.

Кинигэ хортуон тастаах, үрдүк хааныстыбалаах кумааһыга бэчээттэммит, 560 страницалаах.

Н.М. Решетников аатынан Чуралчытаабы нуруодунай тыяаатыр торүттэммитэ 50 сылын көрсө

ЧАБЫЛХАЙДЫК ООНЫУУРА

Биһиги нуруодунай тыяаатырбыт биир чабылхай, киһи өйүгэр-санаатыгар хатанар кинитинэн Елизавета Егоровна Попова этэ. Кини 1941 с. от ыйын 5 күнүгэр Дьаарыллаба төрөөбүтэ. Аҕата колхуоска сир салаатыгар буһаалтырдыыра, 1940 с. тынгатынан ыалдыан өлбүтэ. Ол иһин кини 16 саастааһар ийэтэ Семен Васильевич Поталов диэн киһиэхэ кэргэн тахсыбыта. Сааһын тухары тутууга үлэлээн „Маастар Баһылай дуо?!“ диэн нуруот номоһор киирбит киһи.

Елизавета Егоровна 1959-1960 сс. үөрэх сылыгар Булун Күһүрүгэр кизнээнни оскуоланы бүтэрбитэ. 1961-1963 сс.

тахсыбыппыт. 1973с. П.А.Ойуунускай 80 сылыгар аналлаах литературинэй бизчэргэ „Обоһо баһарбыт“ кэмиздэийэтигэр Елизавета сүрдээх үчүгэйдик оонньообута. Бу бырагырааманан Хатылыга баран оонньоон кэлбиһит. Салгыы В.Протодьаконов „Маннайгы ньургуннар“ 6 хартыналаах пьесатыгар Елизавета Егоровна-Лебедева Клавдия Ивановна диэн партийнай тэрилтэ сакирэтэрин оруолун толорбута.Тас көстүүтүнэн бу оруолга олус барара уонна бэйэтэ да сүрдээрин эттиин-хаанныын сыстан, тартаран туран оонньообута. Бу айымныан барыта 17 тегүл көрөөнчүгэ тахсыбыппыт.

Кизнэ аһылык кэнниттэн сабаланаар репетицияба, балыһа үгүс түбүктээх үлэтин кэнниттэн биридэ даһаны сылайдым диэн кынкыйдаабакка, өрүү ахтыспыт курдук үөрэ-көтө, сүрдээх чэлчэки санаанан кэлэрэ. Кини пьесаларга оонньоурун олус сөбүлүүрө, эллиэтинэстээхтик сыһааннаһара.

Оонньоуу партнедарыттан эмиз бэйэтин курдук сыһааннаһалларыгар үрдүк ирдэбиллээбэ. Хайдах эрэ тэрилтэ үлэтинээһэр тыяаатыр үлэтэ артыыстары ордук кыаһылыыр, күн айыы үлэ чааһын кэнниттэн хайаатар да кэлэри модьуйар уонна ыһыммыт айымныыны бириэмэтигэр уһаллакка-кэнэлпэккэ, көрөөччү дьүүлүгэр таһааран иһэр соругу булгуччу туруоран баран, толорторор тэрилтэбэ кубулуйбута. Хамнас ылар үлэһиттэр курдук, ким да уһаты-туора хаампат, ким сонньоубун диэн сөбүлэһэн кэлбит кытаанак хонтуруолга киирэрэ. Ол хонтуруолу режиссертан, дириэктэртэн ураты артыыстар бэйэлэрэ олохтууллара. Кинилэр ортолоругар Елизавета Егоровна Попова биир бастакинан тыяаатыр артыыстара дьиссипилиинэлээх буолууларын ирдээччи, сүгэ-балта тылынан-өһүнэн үгүстэри бэрээдэксэ иитиһээччи буолара.

1974с. И.Гоголев „Хотугу сибакки“ (реж.М.Никитина) муусукаалынай кэмиздэийэтигэр Хара Мотуо оруолун, 1975 с. И.Гоголев „Кыталыктар кырдаллара“ остуоруйа пьесатыгар (реж.Т.Гоголева) Алаа Мобус оруолун толорбута күн бүгүннэ диэри өйгө-санааба хатанан хаалбыт. Бөдөнө-садана, төрөлкөйө, олох дьиннээх Алаа Мобус кэлбитин курдук оҕолор ыһынан көрөллөрө. 1976с. (реж.Ф.Эверстов) „Маарыкчаан ыччаттара“ туруоруутугар аҕабыт ойбо Мелания оруолун, (реж.Н.Заболоцкая) „Үрүн көмүс ингэһэ“ диэн 4 хартыналаах драматыгар Туймаада оруолун, 1977с. И.Находкин „Олобун иннигэр“ драматыгар (реж.Н.Заболоцкая) кыладыаһык Елизавета Макаровна, 1978 с. Степан Ефремов „Куорат кыһа“ 4 оонньоулаах пьесатыгар (реж.Р.Диодорова) куорат кыһа Маня ийэтин Марфа Николаевнаны, 1979с. А.Салынской „Барабаанныыт кыһыс“ (реж.А.Романов) драматыгар Тузикова оруолун, бу сыл И.Алексеев „Үрүн халааттаах дьон“ драматыгар кылаабынай быраас Соколова оруолун толортообута.1983 с. И.Семенов „Сонордүүттар“ 5 хартыналаах пьесатыгар (реж. Н.Заболоцкая) туруоруутугар оддоһо Кириилэбинэ уосараһын айан, нуруодунай тыяаатырдары өрөспүүбүлүкэтээһи көрүүгэ ситиһиһээхтик оонньообута.

Чуралчы типографиятыгар бэчээтинньигинэн үлэлээбитэ.1964-1967 сс. Орто Халыма типографиятыгар үлэлээбитэ. 1966с. „Коммунистической үлэ удаарыныыга“ буолбута. 1967 с. Дьокуускайдаабы медучилище фельдшерскай салаатыгар үөрэнэ киирбитэ. 1970 с. үөрэбин бүтэрэн, Чуралчы киин балыһатыгар „Супал көмөһө“ үлэтин сабалаабыта. Биир сыл үлэлээн баран, 1971-1972 сс. хааны кутар пуунна көспүтэ. Сапайааччылар А.А.Попов кэлэн, донорствоһы өрө көтөбүүгэ үлэ бөдөтүн ыһыллыта.

Елизавета Егоровна 1972 с. клинической лабораторынан үлэһи киирбитэ уонна бу үлэтиттэн 1995 с. бочуоттаах сынныаланна тахсыбыта. 1971с. Чуралчытаабы нуруодунай тыяаатырга оонньоуу кэлбитэ. Суорун Омоллоон „Төлөн Ньукуус“ драмата иккитээн туруорулуутугар бастаан кыттыбыта. Кини онно маассабай сценаба оонньообута. Онтон 1972-1973 сс. тыяаатыраалынай сезонна Чуралчы судьуйата Михаил Попов суруйуутугар „Күлүк сырдыкка сүтэр“ диэн 3 оонньоулаах, 5 хартыналаах пьесатыгар Елизавета Егоровна Натыа оруолун толорбута. Суорун Омоллоон „Төлөн Ньукуус“ драматын өрөспүүбүлүкэ тэлэбиэдэнньатыгар Афанасий Федоров режиссердаан оонньообуллут. Кини оччолорго тэлэбиэдэнньэ режиссера этэ. М.Попов „Күлүк сырдыкка сүтэр пьесатын“ саха драматической тыяаатырыгар иириэн оонньоон

Мария ГЕРАСИМОВА.

Сага аат – Сомоџо туһунан кинигэ

Е.Г. Винокуров

П.П. ФЕДОРОВ

СОМОџО

ОЛОџО УОННА АЙАР
ҮЛЭТЭ

Мин иннибэр философия наукатын хандьыдаата, доцент, Норуоттар икки ардыларынааҕы Наукалар Академияларын академига, бөлүһүөк, суруналыыс Егор Гаврильевич Винокуров сабыс-сага суруйан таһаартарбыт "П.П. Федоров – Сомоџо олоџо уонна айар үлэтэ" диэн кинигэтэ сытар. Ытык Күүлээџи Алампа аатынан оскуолаџа бииргэ үлэни сылдыбыт үлээннээџим кинигэтин ааџан бараммын тус бэйэм санаабын суруйарга холоннум.

Ааптар кинигэ хирии тылыгар "Павел Петрович Федоров – Сомоџо туһунан ааспыт өттүгэр научнай – чинчийэр литературоведческой үлэ сурулла илик, онон бу бастагы холонуу буолар" диэбит уонна Е.П. Неймоховы, В.Е. Васильевы – Харысхалы кытары тэннэ туруорар. Кинигэ үс түһүмэхтэн, уон түөрт олукутан турар.

Егор Гаврильевич суруйааччы Сомоџо төрдүттэн – уһуттан саџалаан, кини айымньыларын ырытан, хас биридди олук айы сөптөөх түмүктэри онорбут. Аџыйах холобурдары аџаллааха, бастагы олукка Сомоџону аџата кыра эрдэбиттэн уруһуйдуурга үөрөппит. "Павлик оџо эрдэбиннээџи баай фантазията, дыкти дьарыктара айар талаана уһуктарыгар, сана айымньылаах ыллыктарга киирэллэригэр күүс-көмө, санаа-саргы буолбуттара диэтэхпитинэ алџаһаабаккын" диэн ааптар түмүк онорор. Ону таһынан бу кинигэттэн аймахтарын ырытан көрдөхкө, улахан суруйааччылар баалларынан кинилэри даџаны утумнаатаџа. П.П. Федоров – Сомоџо суруйуулары "аахпыт эрэ тус олосун эргиччи толкуйдаан, сыта-тура сыһамдаан, үрүнү-хараны, үчүгэйи-куһаҕаны арааран, ыараннатын, түгэһтээхтик түөһөн, толкуйу тобуларга, сыаналыырга, силигин ситэрэн сийлииргэ санаа этэр, көтөбөр, төрөөбүт төрүт буорга ахтылҕаны, ис санаа, дириң видебүд нөнүө киэнник, итэџэтиилээхтик арыян көрдөрөр" диэн суруйар Егор Гаврильевич. Кини элбэх быһа тардыылары аџалан холобурдуур уонна манник түмүгү онорор. "...олох оргуйар мөккүрүн философиятын айымньыга ааттаран, ылыннарыылаахтык, ситэри-хотору кырдыктаабынан көрдөрөр өсөө уустук. Орто дойдуга, үрүн күн анныгар туох даџаны тэбис-тэн буолан хатылам-матын курдук, хас биридди киһи олох олорор дьылҕаџа ананан баран, этэргэ дылы, тус-туһунан дьылҕалаах кэлэн ааһар. Киһи өйө-санаата тус-туһунан. Ол саргы санаалары бэрллибит олук утаџа-кэм-кэрди ситэр. "Сыллы барахсаны саха дьонно мээһэџэ танара оносубаттар, сүүрүк сылгылары уос номоџо оностон кэлсээбиттэре билинни күнтэ тийэн кэллэџэ. Сомоџо Халла Сүүрүгүн туһунан очерка суруйбут эбит. Халла Сүүрүгүн туһунан (Тааттаџа ити курдук аяттыылары) мин оџо сырыттаахпына ыһааха ат сүүрдүүтэ буоллабын ахсын кырдыаџастар кэлсэтиилэрэ ол буолара. Ошон Халла

Сүүрүгүн аата бөлаи да биллибит-иһиллибит, аяттаах сүүрүк сылгы манна кэлсэнэринэн уос номоџор киирбит Кыйыга 1927 сыллааха буолбут сүүрдүү туһунан бэрт сийлиии уонна бу сылгы иччитэ ким буоларын чуолкуйдаан суруйааччы Сомоџо очерка онорон суруйан киллэрбитигэр махталбытын аныах тустаахпыт диер ааптар.

Аны, Сомоџо суруйууларыгар араас идэлээх, үлэлээх дьону сырдаппыттан аџалан ырытар. Ол курдук "Сүрэх сөбүрүйбэт ийиитинэн..." диэн Павел Петрович иккис кинигэтигэр Чурапчы "Сага олох" хаһыатын эрдээктэре Семен Романович Данилов туһунан кэрэхсэбиллээх бэлгэтээһиннэри, хоһоон айарын киллэрбитин, успуордунан дьарыктанар дьону – Василий Федорович Посельский, Павел Пинигин тустарынан, "Азия оџолоро" ыспартыбынай соннуулары суоллааџы бэлгэтээһиннэригэр сырдаппыта киирбиттэрин туһунан суруйар. Павел Петрович төрөппүт биэс уолаттарыттан үстэрэ Чурапчытааџы физическэй культуура уонна улустур судаарыстыбаннай үнүстүүтүн кытта сибээстээхтэрин туһунан ахтар, Чурапчы ыспартыбынай аатын-суолун өрөгөйдөөхтүк өрө тутууга Чурапчыга олорор, үлэлиир суруйааччы кэргэнинин көмүс кылааттара кырата суох диэн бэлгитиер. Таарыйа аџыннааха, биһиги биер дойдулаахпыт, бу кинигэ ааптара Егор Гаврильевич Винокуров эмиз бу ыспартыбынай үнүстүүтү преподавателе буолар. П.П. Федоров-Сомоџо саха саарына, кизн туттууга СӨ бастагы Бэрэсидьиэнинэн үлэлээбит М.Е. Николаев туһунан суруйбутун, кини туһунан биллиилээх дьон санаалара, этиилэрэ кэлсэнэрин туһунан суруйан баран, Сомоџо М.Е. Николаев туһунан бэйэтин дьолунаах этиитинэн түмүктээбит. Чурапчы улууһун Бочуоттаах олохтоџо А.Е. Гордеева архыыптан хасыһан булбут Е.А. Борисов төрдүн ууһун-Бойуоскалар тустарынан, кимнээк аџа ууһугар киирэллэрин, үтүө-мааны доџотторун, аймахтарын ахтыылары киирбиттэрин туһунан П.П. Федоров-Сомоџо суруйбута киллэриллибитин суруйар.

Ити курдук, кини Сомоџо аныгы урбааньыт, Чурапчыга саҕаны саџалааччы, элбэх тутуулары ыһыт, ыарахантан-уустуктан толлон турбат Григорий Григорьевич Даџданча туһунан суруйуутун, Сомоџо учууталын Василий Семенович Яковлев-Далан туһунан наһаа истинник, кырдыктаахтык суруйарын ырыттыт. "Далан саха норуодунай суруйааччытын быһытынан эрэ сыаналааһын тутабын, "Дыкти саас" диэн анаардас бу дыктилээх кинигэ даџаны арыян көрдөрөр дии саныыбыт. Үс саха дьонугар-сэргэтигэр кырдыксыт политолог, публицист, чинчийээччи-учуонай. ...үүнэр кэнчээри ычакка, чакчы даџаны, мунурун булларбатах, элбэџи биэрбит энциклопедической биллиилээх-көмүүсүт, ураты туста суоллаах-иистээх улахан учуутал этэ диэтэхпит", – диэн түмүгүн кытары ким барыта сөбүлэһэ этэ. Учууталга сыһаннаах өсөө биер суруйууну, Сомоџо "Дирин уоттара" литэртиринэй түмүү биер чаџылхай талаанын, истин доџорун Василий Егорович Петров-Айыл туһунан суруйбутун ырыттыт. Кини элбэх айымньыны суруйбутун, онноџор оччолорго бобуулаах тизмэџэ Чурапчы көһөрүллүүтүн туһунан, ийэтин кэлсээнин уола хоһоонугар холбообутун ахтыбыт, Айыл учуутал улуканнаах идэ буоларын туһунан дьуһуйбутун киллэрбитин уонна Айыл учуутал туһунан "Урут даџаны, билигин даџаны учууталлар диэн оџоџо үтүөнү эрэ баџарар, үрдүкэ, сырдыкка үүнэрэ сатыыр дьон буолаллар. Бүгүн тоһо да сайдылаах үйэ, демократия диэтэллэр, оџолор учууталгытын убаастаан, үрдэтэ тутун. Учууталы убаастаабат оџоттон үтүө киһи тахсара саарбах" диэн түмүк онорбут. Чакчыта оннук. Мин учууталынан үлэли сылдыбыт киһи итини кытары толору сөбүлэһэбин. Биһиги көлүөнэ оџолоро учууталы танара курдук көрөрбүт, тугу

диирин толору сатыырбыт, учуутал курдук буолуохпутун баџарарбыт, ол да иһин биһиги көлүөнэ үгүспүт учуутал идэтин таллаахпыт.

Аны, Егор Гаврильевич Сомоџо талааннаах публициһын бэлгитиер. Сомоџо билинни кэмгэ төрөөбүт тыл көйгөтүлүн, үүнэр көлүөнэ саҕарар санаата сыллаан-дыадаһан, аһара судургутуйбуттан хомойорун, "саха биллиилээх суруйааччыта Далан этиитигэр олосурар, сахалыы олонхону ойуулуур-дьуһунуур (мультифильм) көрүнүнэн...уус-уран тылы баһылаабыт дьоммутунан саҕардан ычакка тийэрин ситистэрбит улахан сүдү саџалааһын буолуо этэ..." диэн суруйбут. Бу төрөөбүт тылбыт билинни олохтутугар саамай ыарылаах болпуруһунан буолар. Билинни оџолор үгүстүк нууччалыы тыллаах мультигы көрөллөр, онтон үөрэнэн оскуолаџа үөрэнэ да илик тыа сириң оџолоро, саха тыллаах төрөппүттэрдээх эрэри, бэйэлэрин икки ардыгар нууччалыы кэлсэтэ сылдылларын, онноџор, биһиги ыалларбыт оџолоруттан истэбит. "Суруйааччы туруорсар сытыы проблемаларыгар сөп түбэһэр, иитэр-үөрэтэр тосхоллоох психологической, социальной айымньылары айбытын, тыа сиригэр "технической революция" киириитигэр быһаччы кыттыбыт М.Н. Старостин, тавыйн-суруйааччы Алексей Спиридонович Бродников тустарынан, саха олонхотун туһунан кичэмэ санааларын суруйбутун туһунан Егор Гаврильевич "суруйааччы Сомоџо публицистической айымньыларыгар күчүмэбэйдэри, моһоллору ааһа көтөн, албастары аһарынан, мүчү тутан, үтүө куһаҕаны, сырдык харананы кыһаан, дьолу-соргуну, сырдык ыраны эрэ кэрэһэлиир философиятын астына ааџабыт, кэрэхсээн кэлсибит" диэн түмүктүүр.

П.П. Федоров-Сомоџо Чурапчы улууһун туһугар, саха ааџааччыларын иннигэр элбэх сыратын, кыһамньытын ууран үлэлирин, үлэли да туруоџа диэн, онон Чурапчы төлөнөөх патриота, театралнай режиссер, худуһунньук, суруналыыс, суруйааччы диэн ааптар суруйар. Чурапчы оройуонун колхуостарын хоту көһөрүү кыттыылааџын, кэлин үл-баан үрдүк үөрэхтээх, салайааччы Иннокентий Алексеевич Лыткин туһунан кэлсээни киирбит. "Документальной сэнэн кудуччу биер тылынан суруллубут буолан, төһө даџаны Иннокентий Алексеевич кэлсээнигэр олосурбутун үрдүкөн, суруйааччы олох чакыларын ойуулуруугар, кэлсээччи элэтэх түгэнэрин таарыйара элбэх" диэн Е. Винокуров суруйар.

П.П. Федоров-Сомоџо "Кырдык тиллиитэ" кинигэтигэр киирбит репрессия тилир ыгарчатыгар ылларбыт Гавриил Иванович Егоров-Биилин туһунан кэлсиер. Биилин репрессияланан элбэх айымньыны суруйбут талааннаах суруйааччы сыаналаммакка хаалбытын, Кэбээйигэ 1932 сыллааха учууталынан үлэли сылдьан литэртиринэй куруһуок тэрийэн, үтүс оџолору дьарыктаабытын туһунан суруйуутун ырыттыт. Егор Гаврильевич ити курдук Чурапчы Эбэ хотун суруйааччыларын үйэтигигэр, ордук В.С. Яковлев-Далан, В.В. Яковлев, Д.Д. Зверстов-Дмитрий Диринкоџай, А.С. Бродников, В.Е. Петров-Айыл, Н.В. Пономарев-Унаар Уола, о.д.а. үтүө ааттарын тилиннэригэр Сомоџо аата-суола билинни литэртиирэ историятыгар биэттик киирэн, көмүс букубаларынан суруллуох тустаах, ...бу ааспыт-билинни-кэлэр кэмнэри ситимниир, алтыһыннарар ураты дьобурдаах, дириңник өтө көрөн, сылыктыыр, сыаналыырсаха биллиилээх суруйааччыта Сомоџо бэйэтин кэмигэр бэлгитэниэх тустаах диэн суруйар уонна Макар Хара хоһоонуттан быһа тардан аџалар:

Өлбүтү кэриэстиир, кэриэтин ыттыктыыр
Өбүгэ саџаттан үчүгэй үгэспит,
Оттон ат киһини тыыннааџар
сыаналыыр

Улахан испитин умнуо суох баар эбит!... саамай сөптөөх түмүгү онорор. Кэмигэр үтүөлэрэ-өнөлөрө сыаналаммакка төһөлөөх элбэх талаан хаалбыта буолуой?

Ааптар П.П. Федоров-Сомоџо Майаџа культуура дьизитин инструкторынан, Тыылпыма орто оскуолатыгар учууталлаабытын, Чурапчы улууһугар культуура эйгэтигэр үлэлээбитин ахтар уонна Павел Петрович сэбиэскэй тутул иэниннээџи тосту уларыһылардаах сага олох уратыларын уус-уран литэртиирэџэ биер бастанынан кырдыктаахтык ойуулаан көрдөрбүт новатор-суруйааччынан ааџар. Кэрэхсанар кинигэлэри таһаартарбытын уонна Сомоџо айымньыларын балта, тавыйн сөбөтөх кыйыа, Саргылаана Алексеевна нууччалыы тылбааһын быһыта тардыталаан холобур аџалтаабыта кэрэхсэбиллээх.

Е.Г. Винокуров ити курдук Сомоџо айымньыларын ырытан, прозаик, очеркист быһытынан саха уус-уран литэртиирэтигэр ааџа-суола кизиник биллэрин, биллэр-көстөр улахан публициһын, идэтибит кыраайы үөрэтээччитин, үйэлэргэ үйэлээџи үйэтиитээччитин, документалист-суруналыыһын, Чурапчы улууһун биллэр-көстөр патриотун, идэтинэн уонна үйэтин туһары үлэлээбит үлэџэ үтүө үөрүйэҕинэн культуура эйгэтин бастын салайааччытын, тарыйээччитин бэлгитиер, толору сырдатар, арыйар.

Үс түһүмэххэ киирбит хас биридди кэлсээн төбөпөрүн "олук" диэбитэ хайдах эрэ сонун баџыйтык, уратытык көстөр. Бу кинигэттэн киһи элбэџи билэр, кэнчээри ычакка олус туһалаах буолсу, иитэр-үөрэтэр суолталаах суруйуулары, бөлүһүөктүү анаарыылара үгүс, сөптөөх миэстэтигэр өс хоһоонорун кыбытан киллэрбитэ суруйууну биэргэтэн биэрэр, Егор Гаврильевич сөптөөх түмүктэри онорбутун кытары киһи сөпсөһөр эрэ дии саныыбын биер бэйэм. Н.А. Хаңды онорбут биобиблиографической ыйымньыга киирбитэ Сомоџо үгүһү үлэлээбитин кэрэһэлиир, билиһиннээр. "Хомуулан онороччу диэн кэбээс бэйлээхтик этэн кэбиһэбит эрэри, кинигэ ордук бириңчик, ордук эппиэттээх, ордук түбүктээх үлэтин-хамнаһын түмүлүүтэ киниэхэ кэлэр, нөнүө ааһар, итэџэйиллэр, ыйытыллар даџаны диэххэ сөптөөх. Кини-литэртииринэй эрдээктэр, ахтыылар психологической, социологической, философской хайысхаларын көрөөччү, туһулааччы, сыаналааччы, ааџааччыга быһа тиздээччи" диэн Егор Гаврильевич суруйуутун кытары мин кыраайы үөрэтээччи, элбэх кинигэ ааптара, ол иһигэр хомуулан онороччу быһытынан толору сөпсөһөбүн. Егор Гаврильевич саха тылын үөрэхтээџэ буолан тыла-өһө даџаны хомоџой, уус-уран, киһи ааџарыгар өйдөнүтүө, этиилэрэ олус ылыннарыылаахтар. Кинигэни биер бэйэм олус сөбүлээн аахтым, атын да дьон сэнээритин, кэрэхсэбилиң ыһаџа диэн эрэллээхпин. Аны дизайһын туһунан эттэххэ, өннөөх халын тастаах, үйэлээх, хаачыстыбалаах, үчүгэй, сырдык кинигэ буолбут, түһүмэхтэр саџаланыылара чуолкай, бытархай букубаларынан суруллубатах буолан, ааџарга табыгастаах, кинигэ таһыгар Сомоџо бэйэтин хаартыската киирбитэ кимнээк аһамыта тута караха бырабыллар. Үөһэ мунуука төгүрүк иһигэр чээлэй күөх үс сэбирдахтээх хатын лабаага киирбитэ Сомоџо өсөө да айар-тутар үлэтэ үгүһүн, айымньылары үгүстүк бэчээттэнэн тахсан дьону-сэргэни үөрдэ-көтүтэ туруо диэн бэлгитиер дии саныыбын. Егор Гаврильевич бэртээхэй кинигэни таһаартарбытынан эбэрдэлибин уонна өсөө да үгүһү суруй, ай диэн киниэхэ баџа санаабын, махталбын этэбин, ситиһиллэри баџарабын.

Е. Ф. КУЗЬМИНА,
РФ норуот үөрэтириитин туйгуна,
Таатта нэһилиэтин Бочуоттаах
олохтоџо, "Таатта улууһун
сайддыытыгар үйэтигигэр кылаатын
иһин бэлгэ" хаһаайына, кыраайы
үөрэтээччи,
Ытык Күүл.

Прокуратура иһитиннэрэр

ОВД иһеиһаат

Сокуоннайа суох үлэ сыһыанын содула

Сокуоннайа суох үлэ сыһыана дьон үлэһит уонна үлэ биирээччи иһи ардыгар Россия Федерациятын Улэ кодексын ирдэбилитигэр олобуран, дуогабар түһэрсибэҕэ үлэлээһин буолар.

Улэ кодексын 16 ыстатыйата ыйарынан, үлэһит уонна үлэлэтээччи иһи ардыгар үлэ сыһыана дуогабарга олобуран үөскүүр.

Улэ кодексын 68 ыстатыйаба кэстөрүнөк, үлэ биирээччи үлэһити кытары түһэрсит дуогабардарыгар олобуран, үлэҕэ ылбытын туһунан бирикээһинэн быһаарылар.

Өскөтүн, үлэһит үлэ дуогабара сөптөөхтүк оһоһулла илигинэ, үлэлээн саҕалаабыт буоллаҕына, дуогабар иһитиннэрэн ыла түһэрсиллибитинэн аһыппар уонна үлэлэтээччи 3 күн иһигэр дуогабары онорон, үлэһити кытары илии баттаһахтаах (Улэ кодексын 67 ыстатыйатын 2-чааһа).

Улэ сыһыана гражданскай уонна да атын сыһыантан манньк ураты бэлиэлээх буолар үлэһит ирдэбиллэр үлэтин тус бэйэтэ ара толоруоктаах – атын киһини бэйэтин онугар үлэлэтээ суохтаах. Улэһит эрдэттэн үлэ дуогабарынан быһаарыллыбыт чопчу ылбыллар бириэмэҕэ үлэтин толорор, тэрилтэ иһинээҕи үлэ бараадыһын быһаарылатын туһунан, үлэтин иһин кэтүүтэ суох дуогабарынан ылбыллыбыт күннэ хамнас төлөнөр.

Холобуо, гражданскай сыһыанна сакаастааччыга (үлэлэтээччигэ) үлэ түмүгэ сурун сыала буолар, ол

эбэтэр дуогабар түһэрситиб сирэй үлэтин бэйэтэ эбэтэр атын сирэй көмөтүнэн онорон туттара оруту оһоһообот; хамнаһа ый ахсын эрдэттэн биллэр күннэ буолбака, үлэтин туттарбытын кэнниттэн аактаа олобуран төлөнөр; гражданскай дуогабарынан үлэһит дьонно Улэ кодексын көрүллэр уолтуска, бөлүнүнэй харьыта дьон төлөмөт, пенсионнай пуондаҕа үлэһит кэлин пенсияҕа тахсарыгар аһаһыт төлөбүр төлөмөт.

Оһон, үлэ дуогабарын түһэрсибэҕэ үлэһит дьон судаарыстыбанан көрүллэр гарантиянан туһаммактар, ылдыһар саастарыгар пенсионан хэһэһыллыбаттар, бөлүнүнэй, сөбү көрүүтүгэр пособие уонна да атын пособие тариһтаттан төлөмөт.

Дьонно үлэ дуогабарын түһэрсибэҕэ үлэлэтэр тариһтэлэргэ уонна сирэйдэргэ РФ Административнай буруйдар туһарынан кодекс 5.27 ыстатыйатын 4 чааһынан эппитинэс көрүллэр. Бу ыстатыйанан буруйдаах урбаанныкка 10 000-тан 20 000-ҕа, юридическай сирэйгэ 50 000-тан 100 000 солк. дьэри ыстараан аһаныан сөп.

Өскөтүн, аһ үлэ дуогабарын түһэрсибэҕэ үлэһити сылдьар буоллаҕына, Чурапчы улуутун прокуратурыгар кэлэн бырааптын көмүскэтигэ субэ-амэ ыһаахын, суругунан туһаайы (обращение) суруйуоххун сөп.

Иван ЯДРЕЕВ, Чурапчы улуутун прокурора.

Применение части 1 статьи 20.25 Кодекса Российской Федерации об административных правонарушениях

Административное правонарушение, предусмотренное частью 1 статьи 20.25 КоАП РФ, посягает на общественный порядок, необходимость соблюдения и охраны которого вытекает из обязанности граждан и их объединений соблюдать Конституцию Российской Федерации.

Объективная сторона правонарушения выражается в неуплате административного штрафа в срок, установленный частью 1 статьи 32.2 КоАП РФ, то есть в течение 60 дней со дня вступления постановления о наложении административного штрафа в законную силу либо со дня истечения срока отсрочки или срока рассрочки, предусмотренных статьей 31.5 указанного Кодекса. Субъектом правонарушения является лицо (как физическое, так и юридическое), подвергнутое административному наказанию в виде штрафа.

Административный штраф должен быть уплачен лицом, привлеченным к административной ответственности, не позднее шестидесяти дней со дня вступления постановления о наложении административного штрафа в законную силу.

Неуплата административного штрафа в срок, предусмотренный Кодексом об административных правонарушениях РФ, влечет наложение административного штрафа в двукратном размере суммы неуплаченного административного штрафа, либо административный арест на срок до пятнадцати суток, либо обязательные работы на срок до пятидесяти часов.

Людмила МАКСИМОВА, Ответственный по исполнению административного законодательства ОМВД России по Чурапчинскому району старший прапорщик полиции.

САНА ОЛОХ ХАҢЫАККА СУРУТУУ

- 1 Алтынны, сэтинньи, ахсынны ыйдарга «Сага олох» хаһыакка суруйтаран, редакциятан кэлэн ылымы баара суоҕа - 100 солк.
2 Алтынны, сэтинньи, ахсынны ыйдарга «Сага олох» хаһыат электроннай варианыгар суруйтарыы - 50 солк.
sanaolohsurutuu@mail.ru
электроннай почтаҕа сайаапкабын ыһтаргын күүтэбит!

ДУОГАБАР ЧУРАПЧЫ - УСПУОҕУ ТУОНАТА
Аһар аргыс
ТЭРГЭН
Төрөөбүт соругун
Чомбучу
УЙГУ КЫҤАТА
Маариккаан иһтамтара

Чурапчы нэһилиэгин олохтооһо, күндү күтүөлүт СИДОРОВ Николай Валентинович бу дьыл балаһан ыйын 29 күнүгэр уһун, ыарахан ыарыһтан олохтон туораабытын аймактарыгар, биригэ аһыһыт доһотторугар дьиринник курутууан туран иһитиннэрбит. Эдьийбитигэр, оһолоругар, кийиһиппитигэр кутурбаммытын тиэрдэбит.
Кривошапкинар, Бушуевтар, Сивцевтар.

Чурапчы нэһилиэгин олохтооһо, тапталлаах бырааппыт, ОДЫКХ үлэһитэ СТАРОСТИН Иннокентий Иннокентьевич бу дьыл балаһан ыйын 29 күнүгэр эдэр сааһыгар соһумардык олохтон туораабытын чугас дьонугар, табаарыстарыгар, аймактарыгар дьиринник курутууан туран иһитиннэрбит.
Ийэтэ, кэргэнэ, оһолоро, эдьийэ, убайа.
Кутурбаннарын тиэрдэллэр:
- Чурапчы нэһилиэгин олохтооһо, күндү аймактара Старостин Иннокентий Иннокентьевич соһумардык олохтон туораабытынан, ийэтигэр, кэргэнигэр, оһолоругар, биригэ төрөөбүттэригэр Дьокуускайтан аймактара Старостиннар, Потаповтар, Посельскайдар, Жергиннар, Корякиннар, Диодоровтар, Слепцовтар.

Алтынны 3-13 күннэригэр
2020 сыл бастакы аһаарыгар
“Саха сирэ” уонна “Якутия” хаһыаттарга
ЧЭПЧЭТИИЛЭЭХ
СЫАНАНАН
СУРУТТАРАРГА ТИЭТЭЙ
-10%

“Почта России” бары салааларыгар
САХА СИРЭ Якутия
Сурутуу индексэ Сурутуу индексэ
P1288 P1284
Билсэр төл.: (4112) 42-46-04, 8 (961) 869-69-27
Реклама
САХАМЕДИА

Кыһаабынай ардыктар - Л.В. ГОРОХОВА, Эппиктиһир смиртэһэр, сурук отделе - А. Н. ЗАХАРОВА, Экономико, тьё хаһаайлыһыбатын отделе - А.М. СЛЕПЦОВ, Карастадыһан - М.В. ПЕТРОВА, Танааны - Л.К. ПОЛОВА, Бэһэтээһини - Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Тэрийэн таһаарааччылар: СР Прэвительствота, Чурапчы улуутун “Сага олох” редакциянай-издательскай холбоһук аһаһоһомой у-редакция, Россияй Федерация Россия-адээр СР управлааччылар 2012 с. куһун тутар 15 күнүгэр регистрацияламмыт нүмүрэ - ПИ №ТУ14-0238.

Редакция, издатель, адыһыһа: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 “а”. Телефоннарбыт: редактор - 41-332, отделеһар - 41-265, 41-358. E-mail: sanaoloh@mail.ru сайт: sanaoloh.ru, instagram: @sanaoloh

Бэһэтээһи сакаас: № 74 (11631) Күмөһө: 1,5 бөһ. дьык Аһсаана 1050. Хаһыат сыһаһа: 15